

01.11.2013

Kuidas võidelda järelevastamisega?

HEIKI HALJASORG - Eesti Ühiskonnaõpetajate Seltsi esimees

URVE LÄÄNEMETS - Eesti Teatri- ja Muusikaakadeemia dotsent

SULEV VALDMAA - Jaan Tõnissoni instituudi kodanikuhariduse keskuse juhataja

Hiljuti postitas üks õpilane internetti järgmise teate: «Keemiat ka enam ei oska ja homme töö ka veel ... Rääkimata sama aine järelevastamisest.» Sadakond aastat varem astus noor Johan Laidoner (1884–1953) Nikolai kindralstaabi akadeemiasse Peterburis, kus õhkkond oli vastupidine. Õpiti inimvõimete piiril ja järeleksameid ei saanud teha isegi need, kes olid olnud haiged. Teatavasti lõpetas Johan Laidoner selle kooli eeskujulikult ja temast sai hiljem Eesti vabariigi sõjavägede ülemjuhataja.

Need on kaks kontrastset lugu. Kuidas leida nende vahel mõistlik tasakaal? Kui range või leebe peaks kool hilinemiste, puudumiste ja järelevastamiste suhtes olema?

Praegu oleme ilmselgelt liiga leebeks muutud. Hommikust sissemagamist, tundidest puudumist ja järelevastamist tuleb meil ette liiga tihti. Põhjusteks tuuakse bussi katkiminekut, halba tervist, väsimust ning muud võimalikku ja võimatut. Tüüpiline on aga see, et nii haigus kui ka väsimus tuleb meie gümnasistidele kõige tihedamini peale just kontrolltööde päevil. Pärast tahetakse muidugi järele vastata ning tihti ka järelevastamist ennast uuesti järele vastata. Õpetajad on hakanud seda kõike võtma juba kui õppetööd segavat paratamatust, millega mõnes koolis võidelda ei annagi.

Puudumistele ja järeltöödele annab hoogu juurde koolide ülim ja eksistentsiaalne huvi õpilaste suure arvu vastu koolis. See loob hea pinnase mitmesuguseks trikitamiseks ja silma kinni pigistamiseks, kuni surnud hingede pidamiseni kooli nimekirjas. Seega soodustab isegi riik ise oma poliitikaga tahtmatult puudumisi, hilinemisi ja massilist järelevastamist. Õpilase hoiak on paljudes koolides järgmine: mis minuga ikka tehakse, kool elab ju pearahast!

Õigus harimatusele?

On kahetsusväärne, et seadused gümnaasiumiõpilaste puudumiste asjus vaikivad. Mõnigi sõnakas abiturient on nõudlikumale õpetajale ütelnud, et

gümnaasium pole kohustuslik ja seega võib ta ise otsustada, millal kooli tuleb ja millal mitte.

Põhikooli- ja gümnaasiumiseadust lugedes näeme tõesti, et põhikooliõpilase puudumisse suhtutakse väga rangelt. Kui laps on ühe õppeveerandi jooksul põhjendamatult puudunud rohkem kui 20 protsendist õppetundidest, ootab lapsevanemat kas rahatrahv, ühiskondlikult kasulik töö või kasvatusalane koolitus (§ 14, lg 2). Seevastu gümnaasiumiõpilase kohta midagi taolist seaduses kirjas ei ole. Hilinemisest pole põhikooli ega gümnaasiumi kohta midagi kirjas, järeltööde kohta samuti mitte. Küll aga on seaduses öeldud, et gümnaasiumi võib lugeda lõpetatuks, kui õpilane on saanud riigieksamil vähemalt ühe punkti (vt § 31, lg 5).

Kui nüüd haridusosakond või gümnaasium ise on võtnud vastu otsuse, et gümnaasiumi viimisel aastal ühtki abiturienti koolist välja ei visata, vaid veetakse kõik lõpetamiseni välja, on lausa teadlikult loodud ülisoodsad tingimused nii puudumiste kui ka järelevastamiste lõputuks kasvuks – kuni gümnaasiumist saab asutus, kus pakutakse hea hariduse asemel hariduslikku meelelahutust (educational entertainment ehk „edutainment“).

Tore ju, kui koolis on kõik *fun*. Paraku kurdavad ülikoolid, et gümnaasiumist tulnud noorte tase on muutunud iga aastaga kehvemaks ja isegi emakeelt ei osata enam korralikult. Ning mida ütleb ettevõtja, kui tema noor töötaja teatab, et eile ta tööle ei tulnud, sest tahtis välja puhata, küsides seejärel, millal ta saab oma tegemata jäänud töö järele teha? Selline olukord ei tuleks ettevõtetes kõne allagi. Aga miks see siis koolis võimalik on?

Meil on aeg mõelda järelevastamise olemuse, mehaanika ja tagajärgede üle. Mida õpetaja ikkagi taotleb õpilaselt, kes ei ole teistega samal ajal oma õpitulemusi demonstreerinud ning missugused on üldse võimalused tehtud heastada? Hilinemised, puudumised ja õpetajatelt järelevastamiste lõputu väljapressimine (koos viitamisega õigusaktidele) on tagajärg. Põhjus on vastustuse puudumine, eduka õppimise mitteväärtustamine, õppimise kui (töö)kohustuse ignoreerimine. Paraku valitseb meil praegu just selline süsteem.

Kus häda kõige suurem ...

Ent kus häda kõige suurem, seal leitakse ka lahendusi. Eestis on küllalt õpetajaid, kes on suutnud rohketele puudumistele ja järelevastamistele üksinda ja omal algatusel piiri panna. Selleks on tulnud muidugi ilmutada suurt leidlikkust ja kannatlikkust, kuid tulemused on olnud head. Toome mõned näited selle kohta, mida õpetajad on järelevastamiste ohjeldamiseks ette võtnud.

- Raskem kontrolltöö. Õpetaja koostab järelevastajatele alati mõnevõrra raskema töö, kui oli esialgne kontrolltöö.
- Suuline vastamine. Järelevastajad vastavad õpetajale individuaalselt ja suuliselt. Seegi on klassis tehtud kontrolltööst raskem, sest suulise vastamise ajal pole aega pikalt mõelda.
- Kodune kontrolltöö. Õpetaja annab järelevastajatele koduseid kontrolltöid, mis eeldavad rohkemat tööd kui klassis õigel ajal kontrolltöö kaasategemine.
- Avalik järelevastamine. Õpetaja esitab uut osa edasi võttes täiendavaid ja selgitavaid küsimusi üksnes järelevastajale, kes peab siis demonstreerima, et valdab eelmiste tundide materjali perfektselt.
- Järeleksam. Õpetaja lubab järele vastata ainult üks kord aastas ning seda eksami vormis ja kogu õppeaasta materjali peale.

Viimane näide eeldab koolidele võitluses järeltöödega laiemate õiguste andmist, aga juba Peeter Põld rõhutas, et koolid peavadki saama otsustada võimalikult palju kohapeal.

Õpetajalt nõuab võitlus järelevastamisega täiendavat pingutust, ületunde ning tugevaid närve. Aga kui ta oma süsteemist ei loobu ja teeb alati nii, nagu algul lubas, märkab ta juba mõne aja möödudes, et järelevastajaid enam polegi või on neid vaid mõned üksikud. Küsimus on aga selles, kas ja kui kaua jõuab õpetaja üksinda, kooli juhtkonna toetuseta järjekindel olla.

Järeltööd on kooli eetose küsimus

Puudumised, hilinemised ja järelevastamine pole ainult õpetaja ja õpilase mure. See on ka kooli juhtkonna ja kooli organisatsioonikultuuri ehk kooli eetose küsimus. Tulemuslikult ja süsteemselt saab õppida ainult kindlatele printsiipidele ja ühtsetele nõudmistele toetudes. Koolil peab olema väga selge poliitika, mida tehakse õpilaste hilinemiste ja puudumiste puhul ning kuidas toimuvad järelevastamised. See kõik peaks olema fikseeritud kooli dokumentatsioonis ja sellest peab kogu kool järjekindlalt kinni pidama. Hilinemine-puudumine ei ole siis enam pelgalt konkreetse õpetaja (näiteks esimese tunni õpetaja) probleem, vaid kogu kooli mure.

Hea kool töötab nii puudujate kui nende vanematega süsteemselt. Tal on oma kindlad võtted/toimingud, mida hilinemiste ja puudumiste korral kasutatakse. Eriti oodatud on niisugune eetos praegu rajatavates riigigümnaasiumides. Seal küll ei tahaks näha ei põhjuseta ega põhjusega sagedasi puudumisi, tundidesse

hilinemisi ega massilisi järeltöid. Sellisel juhul poleks riigigümnaasiumidel ju erilist mõtet.

Aga gümnaasist ise

Õpilased ise on seletanud oma sagedasi puudumisi sellega, et kodus on keeruline olukord, tervis on korrast ära ning õppida on liiga palju. Siis võetaksegi aeg-ajalt vabu päevi, et lihtsalt välja puhata. Tihti on märgata, et õpilased ise ei püüagi oma probleemidest korralikult üle saada.

Siin tasub õpilastel võtta kuulda vanakreeka filosoofi Aristotelest (384–322 eKr), kes soovitas häid omadusi järjekindlalt harjutada. Selleks võib õpilane, kellel on hilinemisega probleeme, pidada oma hilinemiste üle ise arvestust ning märkida iga hommiku kohta üles, kas ta tõusis koos äratuskellaga, kas ta jõudis õigel ajal kooli jms. See peaks mõnel juhul aitama. Heade omaduste harjutamine nõuab aega, aga kui asi on selgeks saadud, siis muutub õigel ajal tõusmine, kooli jõudmine, aga ka teistega koos kontrolltööde tegemine heaks harjumuseks. Vastutustundlikuks kodanikuks kasvamine nõuabki palju aega ja vaeva, aga kui õpetajad, lapsevanemad ja õpilased ise sellesse piisavalt panustavad, ei jää ka head tulemused tulemata.